

VIAC AKO 10 ROKOV S PROJEKTOM OPENAIRE

Mgr. Silvia Horáková; silvia.horakova@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

OpenAIRE je od roku 2008 pevnou súčasťou európskej siete otvorenej vedy, ktorého partnerom je od začiatku aj Slovensko. Sieť sa skladá z 34 NOAD (National Open Access Desk), ktoré podporujú a koordinujú prechod k otvorenej vede. Hlavnými cieľmi sú poskytovanie služieb k otvorenej vede, budovanie komplexných štandardov na prepájanie výskumu, monitorovanie otvorenej vedy, školenia k otvorenej vede, spájanie Európy so svetom a podpora otvorených inovácií. V roku 2018 sa z projektu OpenAIRE stala samostatná organizácia.

<https://doi.org/10.52036/1335793X.2021.1-2.15-17>

O PROJEKTE OPENAIRE

Prvou iniciatívou Európskej únie, ktorá skúmala rozvoj dátovej infraštruktúry a rozvoj digitálnych repozitárov bol v rokoch 2006 – 2009 projekt DRIVER. Podarilo sa mu vytvoriť sieť repozitárov naprieč krajinami EÚ a vytvoriť podhubie pre konzorcium OpenAIRE. Taktiež sa podarilo založiť COAR (Confederation of Open Access Repositories). V roku 2008, financovaný 7. rámcovým programom, vznikol názov a projekt OpenAIRE (Open Access Infrastructure for Research in Europe), ktorého cieľom bola podpora otvoreného prístupu v Európe – prijatie politik otvoreného prístupu, metodík otvoreného prístupu pre Európsku radu pre výskum a pilot otvoreného prístupu pre Európsku komisiu. V roku 2012 sa OpenAIRE plus (druhá generácia Open Access Infrastructure for Research in Europe) podarilo rozšíriť sieť repozitárov tak, aby spolupracovala s poskytovateľmi dát zo špecifických vedeckých disciplín a zároveň podporovala manažment a prelinkovanie medzi výskumnými dátami. Taktiež sieť tzv. NOAD expandovala do 31 krajín, zatiaľ čo projekt OpenAIRE využil svoje medzinárodné spojenia na to, aby prispel k spoločným štandardom, k vyriešeniu problémov spojených s dátami a k interoperabilite. V roku 2015 vznikli dva projekty – OpenAIRE2020 a OpenAire-Connect. OpenAIRE2020 implementoval a monitoroval pilot k otvoreným dátam, ktorý vznikol v rámci projektov Horizont 2020 pomocou zlepšenia nájditel'nosti a znovupoužitel'nosti jeho výskumných publikácií a dát. OpenAIRE-Connect

priniesol služby, ktoré zjednotili výmenu výskumných publikácií, dát a metód medzi výskumnými komunitami a poskytovateľmi obsahu vo vedeckej komunikácii pomocou sémantických prepojení. Od roku 2018 OpenAIRE Advance pokračuje v podpore otvoreného prístupu a otvorených dát v Európe. Posun k otvorenej vede a smerom k EOSC (European Open Science Cloud) bol možný posilnením NOADs, ktoré sa stali dôležitou súčasťou pri začleňovaní témy otvorenej vedy do národných programov (OpenAIRE, 2020a).

OPENAIRE NA SLOVENSKU

Od roku 2009 bola riešiteľom projektu OpenAIRE Univerzitná knižnica v Bratislave, ktorej zástupcovia sa zúčastnili úvodného koordinačného stretnutia v Aténach. Keďže OpenAIRE malo už vtedy 63 riešiteľov, bolo potrebné pre lepšiu organizáciu rozdeliť zástupcov jednotlivých krajín do 4 regionálnych skupín (Západ, Východ, Sever, Juh). Koordinátorom skupiny „Východ“, do ktorej patrilo UKB a neskôr aj CVTI SR je EIFL. Úlohou UKB ako Národného styčného referátu bolo slúžiť predstaviteľom v každom štáte v roli obojstranného mediátora medzi výskumníkmi, výskumnými inštitúciami a tvorcami politiky na jednej strane a projektovými službami a príslušnými európskymi záležitosťami (Androvič a Fiala, 2010). V roku 2011 sa podarilo venovať celé jedno číslo časopisu ITlib (č. 2) problematike otvoreného prístupu, ktoré okrem toho, že analyzovalo súčasný stav v krajinách V4, bližšie špecifikovalo odporúčania a politiky

Obr. 1 Vývoj loga OpenAIRE

Európskej komisie. V roku 2012 sa na pôde SAV uskutočnil seminár Open Access – nová cesta k vedeckým poznatkom, ktorý riešil otvorený prístup, jeho podporu a perspektívu pre vydavateľov (Androvič a Fiala, 2013). V roku 2015 sa CVTI SR stalo súčasťou NOAD (National Open Access Desk) za Slovensko. Odvtedy sa podarilo zorganizovať niekoľko konferencií, hlavne počas Týždňa otvoreného prístupu, ktorý býva každý rok v októbri. Úplne prvou bola v roku 2015 Open Access politika Slovenska v Európskom rámci, kde prebehli prvé diskusie širšej odbornej verejnosti pre aktivity a rozvoj spolupráce v oblasti otvoreného prístupu. Druhá konferencia prebehla v roku 2017, kde bol predstavený OA pilot, prepojenie otvorenej vedy v EÚ a mimo nej, princípy otvoreného vládnutia, licencie Creative Commons, ale taktiež aj hrozby, ktoré súvisia s otvoreným publikovaním. Na jar v roku 2018 prebehla prvá konferencia venovaná vydavateľom časopisov s otvoreným prístupom. Príspevky boli o tom, ako zaregistrovať časopis do citačných databáz, o otvorenom prístupe v akademickom prostredí a ako použiť DOI. Ďalšia konferencia v roku 2018 v októbri sa venovala službám, ktoré poskytuje OpenAIRE, ako na projekte OpenAIRE pracujú v Českej republike a o otvorených dátach z pohľadu výskumníka. Ďalším podujatím pre vydavateľov časopisov s otvoreným prístupom bol v roku 2019 workshop o budúcnosti časopisov s otvoreným prístupom. Naši prezentujúci predstavili svet vedeckého publikovania, časopisy s otvoreným prístupom vo Fínsku, právo a etiku a Plán S. Na ďalšej konferencii v roku 2019 sme hovorili o príležitostiach a výzvach otvoreného

prístupu – o otvorenom prístupe v projektoch Horizont2020, občianskej vede, otvorených dátach a o otvorenom vládnutí. V roku 2020 sme žiaľ pre pandémiu neuskutočnili ani jedno podujatie. Avšak namiesto podujatí sa nám podarilo zorganizovať niekoľko webinárov, ktoré sú dostupné na www.openaccess.cvtisr.sk. Taktiež sme preložili rozhranie ARGOS do slovenčiny. ARGOS je služba, ktorá zjednodušuje správu, overovanie, monitorovanie a údržbu Data management plánov. Umožňuje aktérom (výskumníkom, manažérom, supervízorom a ďalším) vytvárať Data management plány, spraviť z dát FAIR dáta a pod. (OpenAIRE, 2020b). Medzi ďalšie služby, ktoré OpenAIRE poskytuje a ktoré propagujeme a využívame je repozitár Zenodo. Zenodo funguje od roku 2013 a vytvorili ho v CERN-e a poskytuje prístup k výsledkom vedeckého výskumu, vedeckým dátam, softvéru a publikáciám (CERN, 2020). Od roku 2017 poskytuje aj DOI (Digital Object Identifier).

ĎALŠIE OPENAIRE SLUŽBY A PODUJATIA

V roku 2020 vznikla COVID-19 Open Research Gateway, ktorá je vstupným portálom pre publikácie, dáta, softvéry a protokoly týkajúce sa pandémie COVID-19. Jej cieľom je ich sprístupniť, ak pochádzajú z relevantných zdrojov, nielen z krajín EÚ, ale z celého sveta a týkajú sa COVID-19 (OpenAIRE,2020c). Ukladané sú na Zenodo s príslušnou licenciou a sú dostupné cez OpenAIRE Research Graph.

OpenAIRE Research Graph, zatiaľ ako beta verzia, je rozsiahla kolekcia metadát a prepojení článkov, súborov dát a softvéru spolu so subjektmi ako sú organizácie,

ÚROVEŇ	POLITIKY	ŠKOLENIA	SLUŽBY
Národná	Podpora národných zoskupení financovateľov s politikami otvorenej vedy, otvoreného prístupu, manažmentu výskumných dát, FAIR dátami a OS helpdeskom	Umožnenie prístupu train-the-trainer pre všetkých partnerov, založených na existujúcich školeniach	Prepojenie a integrovanie národných infraštruktúr ako kľúčových poskytovateľov
Inštitucionálna	Usmerňovanie špecifických politík pre FAIR a manažment výskumných dát	Školenia zamerané na FAIR, Copyright, práva duševného vlastníctva a politiky	Dashboard, repozitáre, vedecká komunikácia
Medzinárodná	Umožnenie zoskupení, ktoré sa venujú OS politikám a ich implementácii – manažment výskumných dát, otvorený prístup	Vytvárať nové školenia na podporu otvorenej vedy a implementovať ich medzi členmi	Open Science Research Graph

financovatelia výskumu, projekty alebo vedecké komunity (OpenAIRE, 2020d). Graph bude jedným z kľúčových zdrojov European Open Science Cloud – podporuje ekosystém vedeckej komunikácie v súlade s princípmi životného cyklu otvorenej vedy.

OpenAIRE každoročne organizuje General Assembly, ktoré sa vždy uskutočňuje v inom meste v zapojených krajinách. Posledné offline stretnutie bolo v roku 2019 v Paríži pri príležitosti 10 narodenín OpenAIRE. V roku 2020 sa konalo General Assembly online a riešili sa hlavne témy spojené s budúcnosťou projektu.

AKO ĎALEJ?

OpenAIRE sa v roku 2018 stalo právnickou osobou a násť ho môžete aj pod názvom OpenAIRE A.M.K.E. Má 36 členov a jeho súčasťou sa v roku 2020 stalo aj Slovensko ako stály člen. OpenAIRE A.M.K.E. má 6 výborov (OpenAIRE, 2020e):

1. Manažment a administrácia – jeho úlohou je zabezpečiť finančný dohľad nad organizáciou (tvorí rozpočet a monitoruje vnútorné kontroly).
2. Právo, politiky a etika – usmerňuje politiky, právne záležitosti a etiku. Poskytuje poradenstvo valnému zhromaždeniu a výkonnej rade.
3. Komunikácia – poskytuje stratégiu pre komunikáciu, odporúča priority pre služby a zodpovedá za zapojenie nových členov
4. Školenie a podpora – monitoruje a rozvíja stratégiu výcviku, určuje oblasť odbornej prípravy, ktorá má strategický význam pre komunitu OpenAIRE, poskytuje usmernenia týkajúce sa učebných materiálov a otvorených vzdelávacích zdrojov na základe regionálnych, národných alebo miestnych kontextov.
5. Služby a technológie – strategicky rozvíja, udržiava a vylepšuje OpenAIRE služby, tak aby boli interoperabilné s medzinárodnými, národnými a regionálnymi službami.

6. Stratégie otvorenej vedy – má niekoľko úloh, a to: analyzovať existujúce politiky otvorenej vedy a business modely relevantné pre OpenAIRE komunitu, identifikovať služby a nástroje určené pre otvorenú vedu.

Ďalšou dôležitou oblasťou kde sa bude OpenAIRE zapájať je EOSC. EOSC podporuje prístup a znovu využívanie dát, ktoré pochádzajú z verejne financovaného výskumu. Aktivity OpenAIRE v EOSC by sa dali rozlíšiť na 3 vrstvy (OpenAIRE, 2020f):

Použité zdroje

- ANDROVIČ, Alojz a Tomáš FIALA, 2010. OpenAIRE – Infraštruktúra na otvorený prístup pre výskum v Európe. ITlib [online]. 2010, č. 1. Dostupné na: https://itlib.cvtisr.sk/archiv/2010/1/openaire-infrastruktura-na-otvoreny-pristup-pre-vyskum-v-europe.html?page_id=1011
- ANDROVIČ, Alojz a Tomáš FIALA, 2013. Open Access – nová cesta k vedeckým poznatkom. ITlib [online]. 2013, č. 1, s. 48. Dostupné na: <https://digitalnkniznica.cvtisr.sk/zoom/219/view?page=1&p=separate&tool=info>
- CERN, 2020. Zenodo [online]. Dostupné na: <https://zenodo.org/>
- OPENAIRE, 2020a. Meet OpenAIRE [online]. Dostupné na: <https://www.openaire.eu/openaire-history>
- OPENAIRE, 2020b. ARGOS [online]. Dostupné na: www.argos.openaire.eu
- OPENAIRE, 2020c. COVID-19 Open Research Gateway [online]. Dostupné na: <https://covid-19.openaire.eu/>
- OPENAIRE, 2020d. Research Graph [online]. Dostupné na: <https://beta.explore.openaire.eu/>
- OPENAIRE, 2020e. A.M.K.E [online]. Dostupné na: <https://www.openaire.eu/openaire-amke>
- OPENAIRE, 2020f. OpenAIRE in EOSC: Where we contribute [online]. Dostupné na: <https://www.openaire.eu/openaire-and-eosc>